

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Ekonomická fakulta

Katedra účetnictví a financí

Bakalářská práce

Historický vývoj daní v Čechách a na Moravě

Vypracovala: Kateřina Korbelová

Vedoucí práce: Ing. Jarmila Rybová, Ph.D.

České Budějovice 2022

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Ekonomická fakulta

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Kateřina KORBELOVÁ
Osobní číslo: E18569
Studijní program: B6208 Ekonomika a management
Studijní obor: Účetnictví a finanční řízení podniku
Téma práce: Historický vývoj daní v Čechách a na Moravě
Zadávací katedra: Katedra účetnictví a financí

Zásady pro vypracování

Cíl práce:

Zmapovat změny struktury daní v Čechách a na Moravě od vzniku Československa po současnost v souvislosti s hlavními politickými změnami.

Obsah:

1. Základní pojmy – daň, soustava daní.
2. Faktory ovlivňující změny v oblasti zdanění.
3. Metodika rozdělení období od roku 1918 do 2019 do dílčích časových úseků v kontextu politických událostí.
4. Změny struktury daní v jednotlivých časových úsecích.
5. Vyhodnocení souvislostí mezi nejvýznamnějšími politickými událostmi, působením různých faktorů v oblasti zdanění a struktury daní.

Rozsah pracovní zprávy: 40-50 stran

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

Marková, H. (2019). *Daňové zákony 2019*. Praha: Grada (včetně starších vydání).

Kubátová, K. (2018). *Daňová teorie a politika*. Praha: Wolters Kluwer (včetně starších vydání).

Doležalová, A. (2007). *Rašín, Engliš a ti druzí: československé státní rozpočty v letech 1918-1938. 1. vyd.* Praha: Oeconomica.

Sbírka Zákonů: Daňové zákony v jednotlivých letech.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Jarmila Rybová, Ph.D.

Katedra účetnictví a financí

Datum zadání bakalářské práce: 5. února 2020
Termín odevzdání bakalářské práce: 15. dubna 2021

doc. Dr. Ing. Dagmar Škodová Parmová
děkanka

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (1)
370 05 České Budějovice

doc. Ing. Milan Jílek, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....
Datum

.....
Podpis studenta

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní Ing. Jarmile Rybové, Ph.D. za konzultace a její cenné rady při zpracovávání práce, stejně tak jako za poskytnutí některé literatury.

Seznam použitých zkratek

CP	-	cenný papír
ČSR	-	Československá republika
ČR	-	Česká republika
DPH	-	daň z přidané hodnoty
EET	-	elektronická evidence tržeb
EU	-	Evropská unie
FO	-	fyzická osoba
HDP	-	hrubý domácí produkt
IDS	-	implicitní daňová sazba
např.	-	například
NATO	-	Severoatlantická aliance
OECD	-	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PO	-	právnícká osoba

Obsah

Prohlášení.....	5
Poděkování.....	7
Seznam použitých zkratk 8	8
Úvod.....	11
1 Daňový systém.....	12
1.1 Daň	12
1.2 Požadavky na daňový systém.....	13
1.3 Základ daně	14
1.4 Klasifikace daní.....	15
1.4.1 Klasifikace dle způsobu vazby na důchod	15
1.4.2 Klasifikace dle předmětu daně.....	15
1.4.3 Klasifikace dle subjektu daně	16
1.4.4 Institucionální třídění	16
1.5 Daňový systém	17
1.6 Ukazatele daňového zatížení	17
1.6.1 Daňová kvóta	17
1.6.2 Den daňové svobody.....	18
1.6.3 Implicitní daňová sazba	18
2 Faktory ovlivňující změny v oblasti zdanění	20
2.1 Funkce daní	20
2.2 Sociální aspekty	20
2.3 Politické aspekty	21
3 Metodika rozdělení časového období let 1918 až 2019 do dílčích časových úseků v kontextu politických událostí.....	22
4 Sledování změn v dílčích časových úsecích	23

4.1	Mezi lety 1918 a 1938	23
4.1.1	Politické změny	23
4.1.2	Změny v daňovém systému.....	24
4.2	Mezi lety 1939 a 1947	25
4.2.1	Politické změny	25
4.2.2	Změny v daňovém systému.....	27
4.3	Mezi lety 1948 a 1992	27
4.3.1	Politické změny	27
4.3.2	Změny v daňovém systému.....	28
4.4	Mezi lety 1993 a 2018	28
4.4.1	Politické změny	28
4.4.2	Změny v daňovém systému.....	29
4.5	2019	30
4.5.1	Politická situace v ČR	30
4.5.2	Současný daňový systém.....	31
5	Vyhodnocení souvislostí mezi nejvýznamnějšími politickými událostmi, působením různých faktorů v oblasti zdanění a struktury daní	32
	Závěr.....	34
	Summary	35
	Citovaná literatura	36
	Seznam rovnic	39
	Seznam obrázků	39
	Seznam příloh.....	39

Úvod

Daně tvoří významnou část příjmů státního rozpočtu a místních rozpočtů. Na základě platných právních předpisů stát odebírá lidem a společnostem část vytvořených hodnot, hospodaří s nimi, přerozděluje je a zajišťuje tak chod celé společnosti. V tom, jakým poměrem země odebírají svým subjektům vytvořenou hodnotu se mezi sebou jednotlivé státy mohou lišit a různě se tento poměr vyvíjí i v čase. Stejně jako se v čase vyvíjí lidská společnost ovlivněná různými historickými etapami, vyvíjí se i daňová soustava a požadavky na ni.

Daně plní státní pokladny již od nepaměti. Dočíst se o nich můžeme dokonce i v Bibli. Za historicky nejstarší daňový odvod na území České republiky je považován celní regal¹ zavedený v 10. století za vlády knížete Václava. Jeho placení bylo dobrovolné. První povinnou daň – daň míru zavedl až jeho bratr Boleslav I. První zmínky o existenci majetkových a výnosových daní pocházejí z 12. století. Tak jak se funkce státu rozšiřovaly, zadlužení panovníci potřebovali stále větší příjmy do státní kasy, a proto se brzy připojovaly další daně, které se následně znovu a znovu měnily. Nejvyšší daňové zátěži byl lid vystaven kolem roku 1625. Od té doby daňová zátěž zvolna klesala. Daně měly v minulosti podobu peněžní i naturální. Některé byly dobrovolné, většina však povinná. (Široký, 2016)

V dnešní době má většina z nás tento pojem pomyslně spojený již jen s povinností a charakter daně je výlučně peněžní. Cílem této práce je podívat se, jak se vyvíjela daňová soustava na území České republiky (ČR) ve dvacátém století a jaký vliv na ní měly vybrané historické události a světová globalizace.

¹ Regál – původní název pro jednu ze základních podob daní; jedná se o poplatek za propůjčení panovnických práv, vztahoval se dříve např. na právo vařit pivo, na právo lovit, na právo razit mince apod.

1 Daňový systém

Daň je základním pojmem této práce, proto je vhodné si hned na začátku vysvětlit, co tento pojem vlastně znamená. Dále budou uvedeny pojmy základ daně, daňový systém, daňová kvóta, implicitní daňová sazba a den daňové svobody.

1.1 Daň

Ve skutečnosti se můžeme setkat hned s několika různými definicemi daně, záleží v jakém oboru se autor pohybuje. Zda se jedná o právníka, ekonoma, nebo třeba daňového poradce. Obecně platná definice daně nám říká, že daň je: *„povinná předem stanovená částka, kterou se odčerpává na nenávratném principu část nominálního důchodu ekonomickému subjektu.“* (Široký, Základy daňové teorie s praktickými příklady, 2016, str. 11) Ale zatímco v právním slova smyslu jsou považovány za daně pouze platby, které se skutečně nazývají daněmi např. daň z přidané hodnoty, daň z příjmu atd., z ekonomického hlediska považujeme za daně i některé ostatní platby, které se nacházejí na hranici daně a poplatku, jako clo, místní poplatky, sociální pojištění apod. Mezi těmito dvěma skupinami daní - „de iure“ (dle práva) a „de facto“ (v praxi) - existuje poměrně tenká hranice a někdy záleží pouze na interpretaci autora. V důsledku toho se můžeme setkat s několika možnými klasifikacemi např. klasifikace dle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), třídění daní v bilanci státního rozpočtu ČR, klasifikace dle české právní legislativy. Všechny tyto platby však spojuje jejich povinnost placení při vykazování konkrétních vlastností.

Platnou definici daně najdeme v daňovém řádu (sloužící pro účely tohoto legislativního předpisu), zákon č. 280/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, konkrétně v §2:

- Předmětem správy daní jsou daně, které jsou příjmem veřejného rozpočtu, nebo snížením příjmu veřejného rozpočtu (dále jen „vratka“).
- Veřejným rozpočtem se pro účely tohoto zákona rozumí
 - a) státní rozpočet, státní finanční aktiva nebo rezervní fond organizační složky státu,
 - b) rozpočet územního samosprávného celku,
 - c) rozpočet samosprávného fondu nebo Národní fond,
 - d) rozpočet Evropské unie, nebo
 - e) rozpočet, o němž to stanoví zákon.
- Daní se pro účely tohoto zákona rozumí

- a) peněžité plnění, které zákon označuje jako daň, clo nebo poplatek,
 - b) peněžité plnění, pokud zákon stanoví, že se při jeho správě postupuje podle tohoto zákona,
 - c) peněžité plnění v rámci dělené správy.
- Daň zahrnuje rovněž daňový odpočet, daňovou ztrátu nebo jiný způsob zdanění a příslušenství daně. (Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, 2009)

Příslušenstvím daně se rozumějí úroky, penále, pokuty a náklady řízení, jsou-li ukládány nebo vznikají-li podle daňového zákona.

Prostřednictvím daní jsou odebírány příjmy ekonomickým subjektům, aby se mohly stát součástí veřejných rozpočtů. Jedná se o právo státu na plnění osobou, tedy plátcem či poplatníkem daně, stanovené a vymezené právními normami. V kontextu s tímto dělením je důležité vysvětlit další dva pojmy a to osoby poplatníka a plátce.

Zatímco za plátce daně je považována fyzická nebo právnická osoba, která je povinna daň spočítat, vybrat a peníze odvést státu, za poplatníka pak fyzická či právnická osoba nesoucí daňové břemeno. V některých případech si poplatník také odvádí daň sám.

1.2 Požadavky na daňový systém

Adam Smith, skotský ekonom a filosof, se ve své knize Pojednání o podstatě a původu bohatství národu z roku 1776 věnuje zásadám utváření daňové politiky. Jeho požadavky na určení jednotlivých daní a daňového systému jsou rozpracovány v tzv. daňových kánonech, které jsou respektovány dodnes. Tyto zásady lze formulovat následovně:

- plátce daně by měl platit daň úměrně velkou svým možnostem, tedy svému důchodu,
- její částka, datum splatnosti a způsob splacení mají být stanoveny přesně, měl by být kladen důraz na určitost,
- způsob výběru daně má co nejvíce vyhovovat poplatníkovi; čas výběru daně by měl být vybrán takovým způsobem, kdy je největší pravděpodobnost, že je daň z čeho zaplatit,
- náklady výběru daní mají být minimální, každá daň by měla být dokonale propracována tak, aby lidé platili co nejméně nad to, kolik daň skutečně přinese do rozpočtu. (Široký, 2008)

Adam Smith byl liberalista. Zastával názor, že by stát měl do trhu zasahovat jen zcela minimálně. Byl také zastáncem daňového pluralismu, tedy daňové soustavy skládající se z více menších daní přímých i nepřímých.

Hlavní principy zdanění definoval i československý národohospodář Karel Engliš. Za stěžejní považoval: finančně-politické aspekty (zajištění dostatečné výše daňových výnosů, pružnost daní), vhodně zvolenou strukturu daňové soustavy, daňovou spravedlnost (rovnomé zdanění všech skupin obyvatel), jednoduchost daňové správy a mravní zásady (úměrné a progresivní daně). (Široký, 2016)

Rovnost a spravedlnost, to jsou dva pojmy, které jsou s daněmi často spojovány, přesto si pod nimi možná každý představí něco odlišného. Jedná se spíše o otázku filosofie. Výše daně může být nastavena na základě užitku, či platební schopnosti poplatníka. U obou způsobů narazíme minimálně na jeden problém a to jakým způsobem je můžeme měřit. Preferovaný je způsob nastavení na základě druhého kritéria tedy tak, aby poplatníci platili daň odpovídající jejich možnostem úhrady. K výpočtu nám slouží základ daně.

1.3 Základ daně

Základ daně bývá stanoven buď ve fyzikálních či peněžních jednotkách. Musí být vždy měřitelný, tzn. jeho určení nesmí záležet na tom, kdo jej určuje.

V peněžních jednotkách se stanoví např. základ daně pro výpočet daně z příjmů. Nejprve je třeba si definovat zdanitelné a nezdanitelné položky. Pro výpočet daně z příjmů fyzických osob (FO) se stanovuje celkový zdanitelný základ daně a následně se od něj mohou odečíst odčitatelné položky, pokud jsou pro to splněny podmínky. Po výpočtu daně se od výsledku následně odečtou ještě slevy na dani. Pro výpočet daně z příjmů právnických osob (PO) se používá účetní zisk PO.

V peněžních i fyzikálních jednotkách může být vyjádřen základ daně z nemovitých věcí. Zatímco základem daně ze staveb je velikost zastavěné plochy vyjádřená v m^2 , základem daně pro ornou půdu či sad je násobek vyměřené plochy a průměrné ceny za m^2 tohoto typu pozemku.

Podle toho, zda velikost daně vůči základu roste rychleji či pomaleji, rozlišujeme progresivní a degresivní sazbu daně. Pokud roste proporcionálně, jedná se o rovnou daň.

1.4 Klasifikace daní

Mezi základní způsoby klasifikace patří třídění daní podle způsobu vazby na důchod poplatníka a třídění dle stanovení předmětu daně. Možností je ale více.

1.4.1 Klasifikace dle způsobu vazby na důchod

Dle prvního způsobu dělíme daně do dvou skupin – daně přímé a daně nepřímé.

Přímé daně jsou stanoveny na základě výše důchodu či majetku poplatníka (odtud daně příjmové a majetkové). Nejsou přenosné na jiné ekonomické subjekty. Říkáme o nich, že jsou adresné a příkladem je daň z příjmu, daň dědická či daň z nemovitých věcí. Teoreticky je můžeme dále rozdělit na ty, které poplatník odvádí sám prostřednictvím osobního podání daňového přiznání a ty, které jsou odváděny tzv. srážkou u zdroje. Tedy daň je odvedena ještě předtím, než je samotný příjem vyplacen a to nejčastěji bankou či zaměstnavatelem, čímž se snižuje riziko daňového úniku. Nepřímé daně jsou oproti daním přímým neadresné, neznáme dopředu osoby, které je zaplatí. Jsou zahrnuty v cenách zboží, služeb, převodů a nájmu. Jsou uhrazeny prodávajícímu a ten má následně povinnost daň odvést státu. Důležitý je právě samotný akt nákupu či spotřeby. Jedná se především o různé daně ze spotřeby. Příkladem může být spotřební daň z tabáku a tabákových výrobků. (Vančurová & Láchová, 2010)

1.4.2 Klasifikace dle předmětu daně

Druhým možným způsobem je třídění daní z hlediska předmětu daně. Toto třídění se užívá i v zákonodárství. Daně mohou být vázány na výnos, na důchod, na majetek, na hlavu, na obrat či na spotřebu a další.

Výnosové daně bývají uvaleny na výnos z činnosti a vypočítávány na základě určitých vnějších znaků jako je např. počet zaměstnanců, druh podnikání, počet oken a dveří apod. Daně důchodové jsou vyměřeny ze změn v příjmech poplatníka (mzdy, zisku, úroku). Majetkové daně bývají uvaleny na vlastnictví, užívání či převod majetku (nemovitých i movitých věcí). Daně z hlavy či také subjektové daně jsou vyměřeny poplatníkovi z titulu samotné existence a povinnost platí pro všechny poplatníky stejně. Tento typ daně je jedním z nejstarších a v současnosti se příliš neuvžívá. Jeho užití může mít příliš velký dopad na chudší poplatníky. Daně z obratu zatěžují obrat výrobce. Spotřební daně mohou univerzálně postihnout veškerou spotřebu, nebo pouze spotřebu určité skupiny výrobků,

například těch, jejichž užívání je žádoucí nějakým způsobem redukovat. Jedná se především o výrobky škodící lidskému zdraví a výrobky škodící přírodě a životnímu prostředí. Pod spotřební daně bývají řazeny i tzv. daně z užívání, kdy předmětem je užívání veřejného statku (zástupcem je např. silniční daň). (Vančurová & Láchová, 2010)

1.4.3 Klasifikace dle subjektu daně

Daně můžeme třídit také podle subjektu, tedy osoby, která je povinna daň platit. Subjektem daně může být fyzická osoba ve smyslu jednotlivce, může to být domácnost s tím, že je určena „hlava rodiny“, která daň odvede i za její ostatní členy, může to být manželský pár pokud je to umožněno, nebo právnická osoba. (Široký, 2016)

1.4.4 Institucionální třídění

Každá instituce si může zvolit vlastní způsob klasifikace. K nejznámějším patří klasifikace OECD. Ta je používána především pro shromažďování statistických údajů a pro srovnání jednotlivých soustav států. OECD je organizace sdružující rozvinuté země světa, které spolupracují na utváření pravidel a doporučení nejen pro oblast daní, aby tím zamezily zmatkům i únikům v placení daní. Jejím členem je i ČR. OECD (2014) třídí a označuje daně následujícím způsobem:

1000 Daně z důchodů, zisků a kapitálových výnosů

1100 Daně z důchodů, zisků a kapitálových výnosů od jednotlivců

1200 Daně z příjmů, zisků a kapitálových výnosů od společností

1300 Položky, které nelze jednoznačně zařadit mezi 1100 a 1200

2000 Příspěvky na sociální zabezpečení

2100 Zaměstnanci

2200 Zaměstnavatelé

2300 Samostatně výdělečná osoba nebo nezaměstnaná

2400 Nezařaditelné do 2100, 2200 a 2300

3000 Daně z mezd a pracovních sil

4000 Daně majetkové

- 4100 Pravidelné daně z nemovitého majetku
 - 4200 Pravidelné daně z čistého jmění
 - 4300 Daně z pozůstalostí, dědické a darovací
 - 4400 Daně z finančních a kapitálových transakcí
 - 4500 Ostatní nepravidelné daně z majetku
 - 4600 Ostatní pravidelné daně z majetku
 - 5000 Daně ze zboží a služeb
 - 5100 Daně z výroby, prodeje, převodu, leasingu a dodávek zboží a úpravy zboží
 - 5200 Daně z používání nebo povolení používání zboží nebo vykonávání určitých činností
 - 5300 Nezařaditelné do skupin 5100 a 5200
 - 6000 Ostatní daně
 - 6100 Placené výhradně podniky
 - 6200 Placené jinými subjekty než podniky, nebo neidentifikovatelné
- (Kubátová, 2018)

1.5 Daňový systém

Daňový systém je poměrně široký pojem, který zahrnuje soustavu daní i celý systém fungování daní ve smyslu právně, organizačně a technicky ustanoveného systému institucí, které mají na starost správu, výběr, kontrolu i vymáhání daní. Daňová soustava představuje (pouze) souhrn samotných daní, které jsou na území státu vybírány (upraveny daňovými zákony).

1.6 Ukazatele daňového zatížení

1.6.1 Daňová kvóta

Daňová kvóta je ukazatel makroekonomického charakteru vyjadřující procentuální daňové zatížení obyvatel země. Vypočteme ji jako poměr celkového objemu příjmů

veřejných rozpočtů plynoucích z daní (a to i z plateb daňového charakteru) ku objemu hrubého domácího produktu viz rovnice č.1.

Rovnice 1: Daňová kvóta

$$\text{Daňová kvóta} = \frac{\text{celkový daňový příjem (včetně odvodů daň.char.)}}{\text{HDP}}$$

Velikost daňového zatížení souvisí s velikostí veřejného sektoru v dané zemi. Čím vyšší je daňová kvóta, tím vyšší by mělo být přerozdělování veřejných financí. Nelze říci, jaká je ideální hodnota daňové kvóty. Zatímco zvětšování velikosti veřejného sektoru může negativně ovlivnit fungování tržního mechanismu (dochází k tzv. vytěšňovacímu efektu, kdy kvůli zvýšení úrokových měr dochází k potlačení soukromých investic), v případě příliš malého veřejného sektoru nebudou moci veřejné finance plnit své funkce. Kromě celkové daňové kvóty, existují také ukazatele dílčí, které vypočteme jako poměr jednotlivých daní daňového mixu (relativní podíl jednotlivých daní na celkovém daňovém výnosu země) na HDP. K nejčastěji používaným patří dílčí daňová kvóta přímých daní, daňová kvóta nepřímých daní a daňová kvóta příspěvků na sociální pojištění. (Šíroký, 2016)

1.6.2 Den daňové svobody

S daňovou kvótou souvisí další ukazatel, se kterým se můžeme běžně setkat a to je tzv. Den daňové (nebo také ekonomické) svobody. Tímto ukazatelem je datum, které nám říká, který den v roce obyvatelé přestávají vydělávat na veřejné výdaje státu a začínají vydělávat pro sebe. Samozřejmě toto datum je pomyslné. Obvykle vychází na červen. (Liberální institut, 2019)

1.6.3 Implicitní daňová sazba

Implicitní daňová sazba je ukazatel vyjadřující daňové zatížení konkrétního tržního segmentu. Vypočteme ji jako poměr konkrétního typu daně a objemu činnosti či komodit, kterých se daň týká. Příklad výpočtu implicitní daňové sazby viz rovnice č.2:

Rovnice 2: IDS ze spotřeby x

$$\text{IDS ze spotřeby } x = \frac{\text{vybraná daň ze spotřeby } x \text{ celkem (Kč)}}{\text{spotřeba } x \text{ celkem (Kč)}}$$

Podobně můžeme spočítat implicitní daňovou sazbu na práci (viz rovnice č.3), implicitní daňovou sazbu z kapitálu atd. (Široký, 2016)

Rovnice 3: IDS z práce

$$IDS \text{ z práce} = \frac{\text{vybraná daň z práce} + \text{vybrané veřejnoprávní pojištění}}{\text{celkové náklady práce}}.$$

2 Faktory ovlivňující změny v oblasti zdanění

2.1 Funkce daní

Ve spojitosti s daněmi jsou obvykle uváděny tyto tři základní funkce v ekonomice: funkce alokační, funkce redistribuční a funkce stabilizační, jenž nám trochu napovídají, které faktory mohou mít vliv na změny v daňovém systému. Stát rozhoduje o rozsahu plánovaných vládních výdajů a o jejich rozdělení mezi soukromý a veřejný sektor (alokační funkce daní). Objem státních zásahů do ekonomiky (v podobě veřejných statků, existence externalit, nedokonalé konkurence atd.) má nepřímý vliv na růst potřeby výběru daní. Pomocí daní a transferových plateb stát přerozděluje bohatství ve společnosti, a tím se snaží snížit, nebo alespoň nezvyšovat sociální propast mezi obyvatelstvem (redistribuční funkce). Prostřednictvím daňových změn také reaguje na výkyvy hospodářského cyklu. Snahou je zajistit dlouhodobě stabilní hodnoty ukazatelů nezaměstnanosti, cenového i hospodářského růstu (stabilizační funkce). (Široký, 2016)

2.2 Sociální aspekty

Daňová soustava je odrazem ekonomických podmínek panujících v zemi. Požadavky jednotlivých subjektů se od sebe vzájemně liší. Zatímco občané a firmy by si přirozeně přáli platit co nejméně, stát potřebuje vybrat co nejvíce prostředků pro krytí mnoha svých aktivit, pro provádění fiskální a rozpočtové politiky. Rozpočtovou politikou je míněn soubor nástrojů působících na bilance veřejných rozpočtů. Fiskální politika představuje širší pojem a zahrnuje i sledování ekonomických makroukazatelů. Hlavní úlohu, kterou mají daně plnit je zajištění dostatečného příjmu do veřejných rozpočtů, zejména do státního rozpočtu (pro představu daňové příjmy se podílejí na těch celkových v ČR z přibližně 90 %). Těžko oddělíme, kdo veřejné statky využívá a kdo ne, proto musejí přispívat na veřejné finance všichni. Úkolem vlády je zajistit, aby pozitiva plynoucí z veřejných financí převyšovala negativa daňové zátěže a vedla k ekonomické prosperitě země. Veřejné finance jsou potřeba zejména tam, kde soukromé investice nedokáží zajistit rozvoj dané oblasti a dochází tam k tržnímu selhání. (Švarcová, 2014/2015)

Je potřeba, aby stát dbal na sociální únosnost daní skrze celou společnost. Z tohoto důvodu je vytvářen systém různých daňových úlev a výjimek tj. osvobození od daně, odčitatelné položky od základu daně, slevy na dani, např. daňové úlevy v podobě odborových příspěvků, darů a bezúplatných plnění, příspěvků na penzijní pojištění, sleva

za umístění dítěte do předškolního zařízení apod. Jejich velké množství však vede k vysokému administrativnímu zatížení systému správy daní a nadbytečným nákladům, proto je třeba dbát na ekonomická a technická hlediska výběru a vymahatelnosti daní.

2.3 Politické aspekty

Administrativní zátěž celého systému souvisí také s politickou průhledností. V kontextu různých politických událostí dochází ke změnám v ekonomickém řízení státu a ve způsobu provádění fiskální politiky. Střídání vlád a upřednostňování různých zájmových skupin vede k časté novelizaci daňových zákonů, které ne vždy vedou k lepší přehlednosti a srozumitelnosti systému. Dalšími obecně vlivnými faktory je forma státního zřízení, poloha státu a politické poměry uvnitř země, snaha o rozvoj národního hospodářství, který je spojen s vyššími příjmy i výdaji. Ve „zlých“ časech (např. v případě přírodních katastrof, válečných situací, pandemií nemoci) často stát přebírá některé hospodářské a sociální funkce oproti letům kdy se ekonomice daří. (Široký, 2016)

Kromě těchto faktorů, které můžeme považovat za základní a obecně platné, očekáváme působení některých dalších faktorů na utváření daňového systému. Důležitý je také „vliv zvenčí“. Z historického hlediska finanční hospodaření státu ovlivňovaly různé ekonomické historické „školy“ přicházející z okolních států hlavně střední Evropy, např. rakouská ekonomická škola, německá historická škola, marxismus, ale zprostředkovaně i anglo-americká škola. Nepřehlédnutelnými se pro národohospodáře stala díla Karla Marxe a Johna M. Keynese. Díky mezinárodnímu obchodu je navíc na stát vyvíjen tlak, aby byl daňový systém sjednocen nebo alespoň přiblížen systémům v okolních zemích a bylo tak usnadněno obchodování. Hledání vhodného daňového systému je velmi složitý proces a tkví v nalezení kompromisu. V České republice daňové právo zaznamená ročně kolem dvou set větších i drobných změn. (Doležalová, 2007)

3 Metodika rozdělení časového období let 1918 až 2019 do dílčích časových úseků v kontextu politických událostí

Cílem práce je nalezení souvislostí mezi historickými událostmi a odchylkami v daňových soustavách v časovém období od roku 1918 do roku 2019. Toto časové období je v práci rozděleno do pěti dílčích úseků, které byly vybrány na základě významných historických událostí. Jednotlivé milníky byly zvoleny na základě podrobné literární rešerše. Pomocí odborné literatury a dalších zdrojů byla provedena analýza historicko-politických událostí a jejich dopadů na státní ekonomiku, zejména na oblast daňového systému. Stejně tak byla provedena analýza daňových systémů v jednotlivých obdobích dle dostupné literatury.

Prvním zvoleným obdobím jsou meziválečné roky 1918 až 1938, kde docházelo k formování prvního českého daňového systému pod taktovkou prvního československého ministra financí Aloise Rašína.

Následovalo období druhé světové války v letech 1939 až 1945, ke kterému byly v rámci této práce připojeny poválečné roky 1946 a 1947 ovlivněné světovou válkou a silící podporou socialismu.

Další období se věnuje rozmezí let 1948 až 1992. Hlavním znakem těchto let je nastolení komunistického politického režimu v Československu, které se vyznačovalo mimo jiné kolektivizací majetku majícího značný vliv na vzhled daňového systému.

Čtvrtým obdobím je období let 1993 až 2018, během něhož se rozpadlo Československo a samostatná Česká republika následně vstoupila do EU. Zároveň je to období velké daňové reformy.

Poslední období se věnuje roku 2019, které je charakteristické vystupováním České republiky jako demokratické a vyspělé země střední Evropy vycházející vstříc dobrým vztahům a spolupráci s ostatními státy, prioritně se zeměmi sousedními.

Na základě dílčích analýz a komparace jednotlivých období byla vypracována schémata daňové soustavy ve vybraných letech reprezentující daná dílčí období. Schémata jsou součástí příloh.

4 Sledování změn v dílčích časových úsecích

Během zkoumaného období od roku 1918 do roku 2019 došlo na území České republiky z politického hlediska k mnoha změnám. Tato práce se věnuje vývoji daní od dob První republiky počínaje rokem 1918, kdy se rozpadla habsburská monarchie a Tomáši Garrigu Masarykovi se splnil sen o vzniku nezávislého státu, až do počátku 21. století. Faktem je, že obyvatelstvo nebylo od samého počátku ani na tak malé rozloze národnostně jednotné (skládalo se z Čechů, Slováků, Němců, Poláků, Maďarů i Rusínů), což s sebou do budoucna přineslo některé problémy a vnitřní rozpory. Zejména řešení otázky česko-slovenských vztahů se prolíná téměř celou časovou linkou.

4.1 Mezi lety 1918 a 1938

Prvním důležitým milníkem je vyhlášení samostatného Československého státu v říjnu roku 1918. ČSR byla zcela jistě státem chtěným, jejíž vznik většina obyvatel přijala s nadšením. Dvěma hlavními postavami stojícími za existencí země byly jistě Tomáš Garrigue Masaryk, první prezident ČSR a Edvard Beneš, který se stal nově ministrem zahraničních věcí, svoji funkci však většinu času vykonával z Paříže, srdce diplomacie. Jednou z významných osobností podílejících se aktivně na vzniku Československa byl i právník Alois Rašín. (Jiroušek, Bílek, & Novotný, 2018)

4.1.1 Politické změny

Po skončení 1. světové války byla země ochromena. Vznik nového státu znamenal potřebu nového ustanovení správy země, mimo jiné i správy daní. Dlouho se řešilo také konečné ustanovení hranic, především ve východní a jihovýchodní části země. Do čela nové vlády se v listopadu postavil Karel Kramář. Složení parlamentu bylo dočasně ponecháno dle původního zastoupení v parlamentu Rakouska-Uherska. Hlavním finančním úřadem bylo ustanoveno Ministerstvo financí ČSR. Ze všeho nejdříve však bylo nezbytné stabilizovat finanční situaci země a provést měnovou reformu. S rozpadem monarchie, jejíž finance byly po válce v katastrofálním stavu, bylo spojeno také rozdělení státního dluhu a zaplacení jistého „poplatku za osvobození“ i náhrady za majetek, který zůstal na území ČSR a proto již při jejím vzniku státní dluh dosahoval v přepočtu více než 20 miliard korun. A byl to právě Alois Rašín, první ministr financí, kdo se postaral o měnovou odluku od Rakouska-Uherska a v dubnu 1919 byla oficiálně zákonem

ustanovena koruna československá. Rašín byl zastáncem názoru, že jedinou možnou cestou k posílení československé měny je zvýšit její kupní sílu. Toho se snažil docílit stažením z oběhu části platidel. Tato politika však měla negativní účinky na finanční stránku podniků a prostřednictvím nich i na státní rozpočet, proto se Rašín musel této politiky nakonec vzdát. V roce 1925 byla založena jako akciová společnost Národní banka československá, jejímž úkolem bylo pečovat o národní měnu, starat se o její kurz a také o oběh platidel. Druhá polovina dvacátých let je pak považována všeobecně za klidné období, kdy u nás docházelo k hospodářskému růstu. Zklamáním však byl nedostatek respektu ze stran ostatních evropských států. (Vencovský, 1998)

Začátkem třicátých let pak finanční i politickou situaci v Evropě ovlivnila hospodářská krize, která vypukla v roce 1929 v USA. Do Československa se krize přelila s mírným zpožděním. Negativním způsobem ovlivnila vývoz výrobků, ale i zemědělský průmysl. Později, poté co v Německu nacisté nastoupili v roce 1933 k moci, začal v ČSR opět sílit vliv německé menšiny. Své politické názory prosazovala především prostřednictvím Sudetoněmecké strany, která uspěla v parlamentních volbách v roce 1935, přesto se v témže roce druhým republikovým prezidentem stal Edvard Beneš. Ten reagoval na situaci v Evropě a kolující zprávy o zbrojení Německa výrazným posílením a modernizací armády. Se Sudetoněmeckou stranou se snažil najít společnou řeč a při jednáních vyhledával kompromis. Ze strany západních států na něj byl vyvíjen tlak k přijímání ústupků pro zachování míru. Dějiny první československé republiky nakonec skončily dvacet let po jejím založení. Na konferenci v Mnichově v roce 1938 je rozhodnuto o jejím zániku. (Dejmek & al., 2018) (Jiroušek, Bílek, & Novotný, 2018)

4.1.2 Změny v daňovém systému

Pojem „daňová politika“ se poprvé objevil až kolem roku 1930. Jako jeden z prvních ho u nás definoval československý právník a politik Jaromír Berák. Tento pojem nebyl v československé finanční vědě dlouho vůbec užíván. Aby nedocházelo k právním neshodám a zmatkům po vzniku ČSR, bylo potřeba vytvořit jednotný daňový systém v Čechách, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, které se do té doby v mnohém lišily. (Doležalová, 2007)

V roce 1918 byla daňová soustava rozdělena na dávky přímo vyměřované a dávky nepřímo vyměřované. Až do roku 1927 byly běžnější daně výnosové, uvalované na

výdělek podniků na základě vnějších znaků, ale od této doby se stalo dominantnějším zdanění účetního hospodářského výsledku. Byla zavedena dávka z majetku a z jeho přírůstků.

K 1. lednu 1928 proběhla dlouho připravovaná daňová reforma a daňovou soustavu tvořily následující daně (příloha č.1): daň důchodová (předmětem daně byly příjmy domácnosti pokud v celkové výši přesáhly určité minimum), všeobecná daň výdělková a zvláštní daň výdělková (pro PO), pozemková daň, domovní daň, daň rentová (příjmy z majetkových předmětů či práv, které nebyly postiženy předešlými daněmi), daň z tantiem, daň z vyššího služného (převyšující roční hranici), daň z obohacení (z přijatých darů, či dědictví), daň z obratu, přepychová daň (předmětem byli fíky, olivy, ananasy, některé druhy salámů a sýrů, kožená obuv a další pro tuto krajinu vzácné zboží), spotřební daň na nápoje (alkohol, minerální voda), některé potraviny (cukr, maso...), minerální oleje, uhlí, či motorová vozidla. Na některé zboží byl v této době vyhlášen státní monopol. Jednalo se např. o sůl či tabák. Do jejich cen byl zahrnut zvláštní příplatek mající také charakter nepřímé daně. (Široký, 2016)

Po této větší daňové reformě byla daňová soustava v následujících několika letech pouze doplňována. V roce 1934 byl zaveden tzv. branný příspěvek a o dva roky později mimořádná daň z dividend a dalších úročených cenných papírů (CP). V roce 1937 byl zaveden navíc příspěvek na obranu státu a mimořádná daň ze zisku.

I některé další platby daňového charakteru doznaly v tomto období významných změn. V roce 1919 se celní území Československa oddělilo od rakouského a stalo se samostatným. Celní sazebník zůstal dočasně zachován v původní podobě. V následujících měsících byly sazby zvyšovány o přírůstek, v roce 1921 pak poprvé násobeny koeficienty v rozmezí od 10 do 30. Vysoká cla zatěžovala hutní a chemický průmysl, menší cla textilní a potravinářský průmysl a obecně spotřební zboží. Až do roku 1925, kdy byla uvalena cla na mouku, obilí, dobytek a další produkty, bylo možné dovážet zemědělské produkty bezcelně. (Kubů, a další, 2000)

4.2 Mezi lety 1939 a 1947

4.2.1 Politické změny

O německé okupaci českého území bylo definitivně rozhodnuto v noci z 14. na 15. března 1939, kdy byl tehdejší prezident Emil Hácha společně s ministrem zahraničí Františkem

Chvalkovským donucen podepsat dokument, ve kterém souhlasili s převzetím území německou říší. O dva dny později v Praze Adolf Hitler oficiálně prohlásil české území Protektorátem Čechy a Morava. Během druhé světové války byla Národní banka československá přejmenována na Národní banku pro Čechy a Moravu, většina českých spolků (různých zaměření) i politických stran byla rozpuštěna a české hospodářství i průmysl zcela pod kontrolou nacistů. Literatura i média byla cenzurována. Díla mnoha významných českých autorů byla zakázána, české vysoké školy uzavřeny. Zboží bylo možné získat jen na přidělový systém. Česká společnost byla omezována ve všech směrech a poněmčována. Podle odhadů pražského Vojenského ústředního archivu mohlo během ní zemřít až 343 tisíc obyvatel protektorátu, mezi nimi oběti koncentračních táborů, lidé židovského vyznání, partyzáni a další. (Bernatt-Reszczyňská, 2021)

Druhá světová válka nakonec skončila v roce 1945 vítězstvím spojeneckých armád Sovětského svazu, Velké Británie a USA. Úspěch vojsk Sovětského svazu přispěl v následujících letech k posílení socialismu v Evropě a to na úkor kapitalismu. Důležitou roli během války sehrála národně osvobozenecká a protifašistická hnutí, která měla své zástupce skrze celou Evropu včetně Československa. Zde je zastupovala Národní fronta řízená především komunisty, která si svůj úspěch mezi zajistila mimo jiné silnou podporou dělnické třídy. Nová vláda složená ze zástupců Národní fronty nastoupila do úřadu v květnu 1945. Po druhé světové válce došlo opět na řešení otázky národnostní roztržičnosti. Vláda si zvolila (pro ni) lehčí cestu vysídlení národnostních menšin, či přinejmenším znepříjemnění každodenního života těm, co se rozhodli zůstat. Příznivci kapitalismu byli označováni za zrádce a kolaboranty. Byl jim zabavován majetek a znemožňována jakákoli veřejná činnost. V roce 1945 byly schváleny první zákony o konfiskacích majetku, znárodnovací zákony a zákony vztahující se k pozemkové reformě a v následujících letech byli dále novelizovány. V první vlně byl zabaven majetek zdejšími Němcům, v dalších vlnách pak domnělým kolaborantům z řad českých továrníků a podnikatelů. Z původně demokraticky vypadající přeměny společnosti vzešla socialistická revoluce, jejíž dílčími cíli bylo odstranění společenských tříd, vytěsnění soukromého vlastnictví výrobních prostředků a duchovní přeměna společnosti. Byl vypracován dvouletý národní plán pro obnovu a rozvoj hospodářství v období let 1947-1948 a hned se začalo pracovat i na plánu pro následující pětileté období. (Prokš, 1989)

4.2.2 Změny v daňovém systému

Po vypuknutí 2. světové války se vývoj československého daňového práva takřka zastavil. Kromě toho, že byla zrušena přepychová daň, nedošlo v původní daňové soustavě k zavedení větších změn, jak ukazuje příloha č.2. Některé daně byly upraveny přírážkami. V roce 1946 byla uzákoněna tzv. milionářská dávka. Jednalo se o dávku z majetku, která měla napomoci k vyrovnání se s poválečnými škodami. (Široký, 2016)

4.3 Mezi lety 1948 a 1992

4.3.1 Politické změny

V únoru roku 1948 se v Československu zcela dostali k moci komunisté podporováni nezanedbatelnou částí obyvatel tehdy věřících v lepší zítřky. Prezident E. Beneš byl donucen odstoupit a na jeho místo byl komunisty dosazen Klement Gottwald. Část obyvatel ale komunisty nepodporovala. Ještě během února se někteří účastnili protestních akcí, ti méně odvážní jen tiše čekali, co se bude dít dál. Jedna z protestních akcí se odehrála i 23. února 1948, kdy se shromáždění především studentů a mladých lidí vydalo na pochod Prahou až k Pražskému hradu, aby tak vyjádřili svou podporu prezidentu Benešovi. Politická situace se promítla dokonce i do všesokolského sletu konajícího se v červnu téhož roku, kdy někteří účinkující v průvodu nahlas provolávali jméno Beneše. Část obyvatel obávající se budoucnosti v Československu uprchla za hranice, pokud možno i se svým majetkem. Ze země bylo tehdy možné vycestovat již jen s výjezdní doložkou a tak se mnoho lidí pokoušelo překročit hranice nelegálně. V roce 1951 se pak pravidla ještě zpřísnila zavedením zákona o ochraně státních hranic. Od té doby hlídala hranice země Pohraniční stráž. (Bernatt-Reszczyňská, 2020) (Šmíd, 2021)

Podporována byla spolupráce s ostatními socialistickými zeměmi a především se Sovětským svazem. Po obchodní stránce se zemi uzavírala možnost obchodovat s ostatními státy. Centrální bankou byla v té době Státní banka československá, která po vzoru socialistických bank sdružovala funkce bank obchodních i banky cedulové, zatímco soustava komerčních bank byla postupně likvidována. (Vencovský, 1998)

Cestovat pouze s pasem mohli Češi opět až na konci roku 1989, kdy skončil v Československu komunistický režim. 29. prosince 1989 byl prezidentem (tehdy Československé socialistické republiky) zvolen Václav Havel. Trvalo další dva roky než sovětská vojska definitivně opustila území ČSR.

Po odchodu ze světa socialistických ekonomik se země pomalu začala obracet směrem na západ a podporovat myšlenku integrace evropských zemí. Musela se však poprat s faktem, že zatímco do té doby měla postavení vyspělé socialistické země, v porovnání se západními zeměmi v mnoha směrech velmi zaostávala.

4.3.2 Změny v daňovém systému

Po únoru 1948 daňový systém zaznamenal mnoho změn. Významná daňová reforma proběhla k 1. lednu 1954 (viz příloha č.3). Základní rozlišování daní na přímo a nepřímo vyměřované se nahradilo rozlišováním na daně placené obyvatelstvem a daně placené podniky. Jednou ze změn bylo zavedení zemědělské daně, která zahrnovala daň z pozemku, daň z objemu mezd a daň ze zisku plynoucího z užívání pozemku. Dále místo vícero spotřebních daní, byla zavedena daň všeobecná zdaňující prodejní ceny. Během období komunismu v Čechách existovalo na 1000 různých daňových položek z obratu. Tyto daně měly různé daňové sazby v rozmezí od -291 až do 83 % podle toho, o jaké se jednalo podnikatelské odvětví i druh vlastnictví a neúměrně tak zatěžovaly jednotlivé subjekty. Záporné daňové sazby plnily podobnou funkci jako mají v dnešní době dotace, tedy funkci podpůrnou. Daně z příjmů zatěžovaly hlavně kapitálové příjmy. V této podobě s výjimkou několika novel daňová soustava zůstala až do roku 1990. Tvořily ji: odvody státních podniků, daně vyplacené družstvy, národními výbory a občanskými sdruženími, zemědělská daň, daň z obratu, daň ze mzdy, daně z příjmů umělecké a literární činnosti, daň z příjmů ze soukromé činnosti a domovní daň.

Již před rokem 1993 ale došlo ke zredukování počtu daní z obratu a vznikly 4 základní daňové sazby a to 0, 11, 20 a 29 %. Byly také upraveny zákony o daních z příjmů tak, aby se znovu uvolnila situace ohledně soukromého podnikání. (Široký, 2008)

4.4 Mezi lety 1993 a 2018

4.4.1 Politické změny

Jednou z priorit ČR tohoto období bylo začlenění se do důležitých světových organizací. Země vedla jednání s EU i NATO. Aby se mohla stát členem EU, bylo zapotřebí splňovat hned několik podmínek. Obecně by členské země měla spojovat vysoká úroveň demokracie i politické kultury, fungující tržní mechanismy, nastavený právní systém a snaha být ekonomicky i sociálně prosperující zemí a ve všech těchto ohledech se nadále

vyvíjet. V neposlední řadě bylo potřeba, aby ostatní členské země souhlasily s jejím přijetím. ČR potvrdila své rozhodnutí stát se kandidátní zemí podepsáním dohody o přidružení v říjnu roku 1993. Prostřednictvím této dohody, která vstoupila v platnost v roce 1995, země stvrdila svůj zájem na spolupráci s členskými zeměmi na politické, hospodářské i kulturní úrovni, na usnadnění pohybu zboží, kapitálu i občanů na území unie, dále se zaručuje k respektování lidských práv a práv menšin. (Říha L., 2001)

ČR se musela připravit na přijetí evropských norem a standardů a úpravu legislativy v souladu s *acquis communautaire*². Evropská komise má pod svou záštitou několik Generálních ředitelství, která se zabývají politikou a legislativou v příslušných oblastech. Kromě Generálního ředitelství pro energetiku (ENER), Generálního ředitelství pro hospodářskou soutěž (COMP) a dalších, spravuje i Generální ředitelství pro daně a cla (TAXUD) provádějící unijní daňovou politiku. V roce 1998 vláda ohlásila připravující se daňovou reformu, díky které se měla česká daňová soustava začít přibližovat evropským standardům. (Evropská komise, 2022)

4.4.2 Změny v daňovém systému

Po revolučním roce 1989 se dospělo k závěru, že bude lepší někdejší daňovou soustavu neupravovat, ale vytvořit novou. Tato nová daňová soustava nabyla účinnosti k 1.1. 1993, v rámci důležité daňové reformy. Zákonem č. 586/1992 Sb. byla ustanovena daň z příjmu fyzických a právnických osob. Daň z příjmu FO postihovala příjem ze závislé činnosti, ze samostatné činnosti, z kapitálového majetku, z nájmu a ostatní příjmy. Daň z příjmů PO postihovala až na specifické výjimky veškerý jejich příjem. Dále zákonem č. 338/1992 Sb. byla zavedena daň z nemovitostí, tvořená daněmi z pozemků a staveb, zákonem č. 588/1992 Sb. daň z přidané hodnoty. Zákonem č. 587/1992 Sb. byla uvalena spotřební daň na uhlovodíková paliva a maziva, líh a lihoviny, pivo, víno a tabákové výrobky, zákonem č. 16/1993 Sb. daň silniční na vozidla určená k podnikání a užívající pozemní komunikace, zákonem č. 357/1992 Sb. daň dědická, darovací a z převodu nemovitostí.

Tuto podobu si daňová soustava zachovala i v roce 2000 jak znázorňuje schéma v příloze č.4. Od roku 2000 se novou odčitatelnou položkou u daně z příjmů stalo penzijní

² *Acquis communautaire* – tímto francouzským termínem je souhrnně označováno právo EU zahrnující přijaté právní předpisy, prohlášení, opatření, zásady, strategie atd. Nově přijímané země ho musí přijmout ještě před svým vstupem do unie. Řídí se jím všechny členské země. (Úřad pro publikace, nedatováno)

připojištění se státním příspěvkem. Dále si v tomto roce bylo možné odečíst i: hodnotu splacených úroků z hypotečního úvěru, či stavebního spoření za daňové období, nebo např. hodnotu poskytnutého daru obci či PO k financování vědy, výzkumu, nebo vzdělání. (Novotný, 2000)

Správa daní se v tomto období soustředila na vytvoření kompatibilního daňového systému se systémy unijních zemí, umožňujícího jejich bližší administrativní spolupráci. To vyžadovalo zavedení nových technologií i proškolení zaměstnanců daňové správy.

Od května 2004 daň z přidané hodnoty nově upravuje zákon č. 235/2004 Sb. V roce 2005 bylo zavedeno tzv. společné zdanění manželů, které manželských párům umožňovalo zdaňovat příjem domácnosti společně. O tři roky později bylo zrušeno (naposledy mohlo být využito ve zdaňovacím období 2007). Místo toho ministerstvo financí přistoupilo ke zvýšení některých daňových slev a zvýhodnění na děti. Od roku 2008 je ČR povinna dle Směrnice Rady 2008/118/ES vybírat spotřební daň z tabákových výrobků, alkoholu a alkoholických nápojů, elektřiny a energetických produktů. (Finanční správa ČR, 2013) (Široký, 2016)

V roce 2016 byl zaveden systém elektronické evidence tržeb. Jeho prostřednictvím mělo dojít ke zlepšení výběru daní a k narovnání podnikatelského prostředí. K zavedení mělo dojít v několika fázích, tak aby měli podnikatelé dostatek času na zajištění si všeho potřebného. V roce 2018 měla EET užívat zařízení stravovacího a ubytovacího typu, maloobchody i velkoobchody. Systém měl své odpůrce i řadu podporovatelů. Uváděným cílem bylo zajištění vhodných podmínek pro snížení daňového zatížení v ČR. Zavedení systému je spojeno se snížením sazby DPH u některého zboží a služeb (v souladu s evropskou legislativou). (Ministerstvo financí České republiky, 2019)

V roce 2017 nabyt účinnosti zákon č. 187/2016 Sb., kterým byla zavedena daň z hazardních her. Ta nahradila dříve zavedené odvody z loterií a podobných her, které měly také z ekonomického hlediska charakter daně. (Marková, 2017)

4.5 2019

4.5.1 Politická situace v ČR

Rok 2019 nebyl po stránce politické nijak výrazný. V ČR vládla od června 2018 druhá vláda premiéra Andreje Babiše, zakladatele politického hnutí ANO 2011. Hlavou státu byl prezident Miloš Zeman. (Vláda ČR, 2009 - 2022)

Nezaměstnanost se pohybovala kolem svého historického minima. I když se české ekonomice v roce 2019 dařilo, čím dál častěji se objevovaly obavy z očekávané hospodářské recese. Důvodem bylo pozorování mírné stagnace ekonomik okolních zemí (které byly a jsou s tou českou silně propojeny) a dlouhodobější růst v posledních letech. (Česká televize, 2019)

4.5.2 Současný daňový systém

K „položení základního kamene“ pro dnešní daňový systém došlo při poslední velké daňové reformě v roce 1993. Současný systém je srovnatelný s daňovými systémy ostatních evropských zemí i dalších vyspělých států.

Daňovou soustavu v roce 2019 tvořily daně z příjmů, daň z přidané hodnoty, spotřební daně na vybrané zboží, daň z nemovitých věcí, daň z nabytí nemovitých věcí, daň silniční, daň z hazardních her, daň ze zemního plynu a některých dalších plynů, daň z pevných paliv a daň z elektřiny viz příloha č.5.

Daň z přidané hodnoty se uplatňuje ve třech sazbách – jedné základní 21% a dvou snížených 15% a 10%. Spotřební daně tvořily daň z minerálních olejů, daň z lihu, daň z piva, daň z vína a meziproductů, daň z tabákových výrobků, daň ze zahřívání tabákových výrobků a daň ze surového tabáku. Daň ze zahřívání tabákových výrobků byla nově doplněna, jelikož tento relativně nový druh výrobků dosud unikal dani z ostatních tabákových výrobků. Sazba daně je nižší než u cigaret, jelikož se výrobek považuje za méně škodlivý. (Sagit, 2019)

V listopadu vláda schválila návrh zákona na zavedení digitální daně. Tento návrh počítá se 7% daní z digitálních služeb především pro společnosti mající příjem z reklamy, z prodeje uživatelských dat třetím stranám, či užívání mnohostranného digitálního rozhraní, pokud jejich globální výnos převyšuje hranici 750 milionů eur a jejich obrat na území ČR 100 milionů korun za rok. Jedná se o reakci na rozvoj služeb v digitálním prostředí. (Ministerstvo financí České republiky, 2019)

5 Vyhodnocení souvislostí mezi nejvýznamnějšími politickými událostmi, působením různých faktorů v oblasti zdanění a struktury daní

Ve dvacátém století opět plynule rostlo daňové zatížení obyvatelstva. Daňová kvóta se ve vyspělých zemích pohybovala již po válce okolo 30 % HDP. Inspirací pro sestavení prvorepublikové daňové soustavy byla ta rakousko-uherská. Však také Alois Rašín působil ve finančním výboru Rakousko-Uherska. Ve dvacátých letech potřebovaly evropské země získat prostředky na obnovu jejich ekonomik a nervozita ze sílícího Německa se projevovala snahou získat více finančních prostředků pro případ, že by se snad opakovala situace před dvaceti lety. Proto evropské země přistupovaly k zavádění mimořádných válečných daní z majetku a z vysokých příjmů, či různých válečných přírůžek ke stávajícím daním. Na důkaz samostatnosti navíc po rozpadu Rakouska-Uherska bylo zavedeno československé celní teritorium a poměrně vysoká cla. Dovoz potravin tolik zatížený cly nebyl, z důvodu poválečného nedostatku potravin.

Po roce 1948 došlo k významné transformaci funkcí státu. V době socialismu byla daňová zátěž nepřiměřeně vysoká především pro podnikající subjekty. Stát chtěl prostřednictvím vysokých příjmů do státního rozpočtu docílit vysokého rozvoje národního hospodářství. Ze schématu v příloze č. 3 se může zdát, že se daňová zátěž snížila díky menšímu množství daní, ale opak je pravdou. Byla to právě diferenciací sazeb, která způsobovala nerovnoměrnost daňové zátěže.

Po roce 1989 byla daňová soustava zreformována. Daň z obratu byla nahrazena daní z přidané hodnoty, čímž se zamezilo opakovanému zdanění jednoho produktu. V devadesátých letech probíhala příprava pro budoucí přijetí evropské legislativy a tudíž i české daňové právo očekávalo příchod změn v souvislosti s harmonizací daní v EU. Po přistoupení země do EU se daňová politika nadále sbližovala s evropskou politikou a to včetně daňové soustavy. Nadále diskutovaným tématem je zavedení digitální daně, která by mohla evropským zemím přinést do rozpočtu významné příjmy, stejně tak i téma diferencované sazby daně z přidané hodnoty.

Na obrázku č.1 vidíme znázorněnou daňovou kvótu v ČR v období let 1989 až do roku 2019. Vidíme, že daňové zatížení po roce 1989 zvolna klesalo a nyní dlouhodobě osciluje kolem 33%.

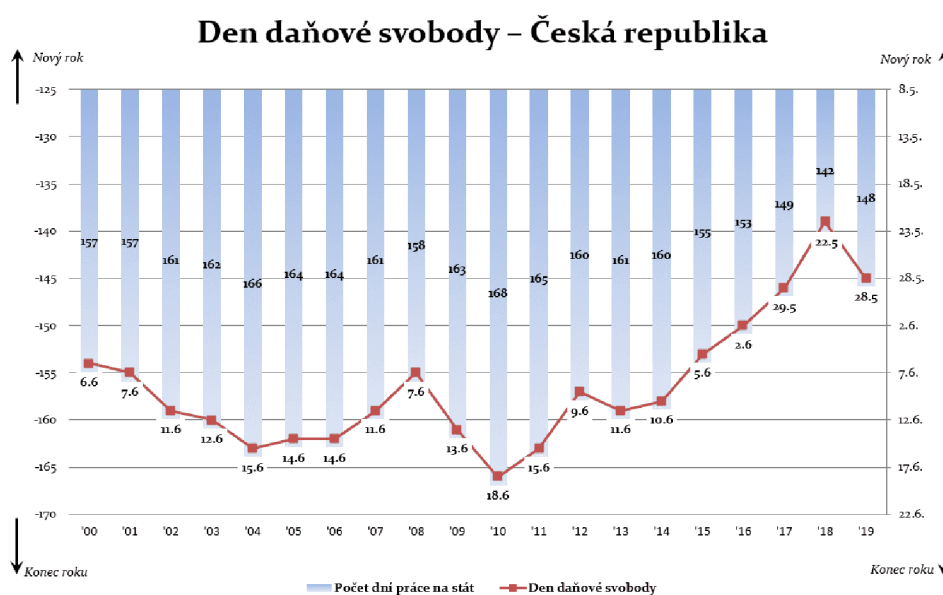
Obrázek 1: Vývoj celkové daňové kvóty v ČR

Zdroj: (Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský statistický úřad, 1992) (OECD, 2022), vlastní úprava

S daňovou kvótou souvisí také ukazatel dne daňové svobody. Od roku 2000 zveřejňuje pravidelně tento údaj Liberální institut na svých webových stránkách dendanovesvobody.cz. V roce 2019 tento den připadl na 28. května (viz obrázek č.2).

Obrázek 2: Den daňové svobody v ČR

Zdroj: (Liberální institut, 2019)

Závěr

Česká republika je země s bohatou historií. Mimořádné potřeby země vždy v minulosti vedly k zavádění mimořádných daní a dalších dávek, typicky v případě hrozící války a nutnosti navýšit rozpočet na obranu. S přibývajícimi dlouhodobými úkoly státu souvisejí stálé rozpočtové výdaje, stejně tak jako potřeba zajistit stálé rozpočtové příjmy. Na to také pravděpodobně narážel profesor Vilém Funk ve své knize, když napsal: „*Stálá vojska a pravidelná daň zrodily se téhož dne.*“ (Funk, 1922, str. 57)

Při zpracovávání této práce jsem narazila na problém uvádění lišících se hodnot makroekonomických ukazatelů různými autory publikací a také chybějícího uvedení metodiky při výpočtech procentuálních ukazatelů. Důvodem je pravděpodobně doplňování těchto údajů zpětně. Ve starších statistických ročenkách chybějí údaje o HDP a daňovém zatížení.

Na základě rozboru historických událostí na území české země a vývoje daňového systému jsem došla k závěru, že změny v oblasti zdanění souvisejí s vývojem politických a hospodářských událostí. Každé z vybraných období je spojeno s určitým druhem změn, přičemž je nutno dodat, že v práci nejsou uvedeny všechny změny daňové soustavy, ale především ty zásadní. Během zadaného období bylo provedeno v daňové soustavě obrovské množství změn novelizacemi zákonů, z nichž některé měly větší vliv na zdanění daňových subjektů, některé byly jen „kosmetické“ sloužící pro upřesnění znění zákona. V práci nacházím souvislosti mezi hlavními historicko-politickými událostmi a významnými strukturálními změnami v daňové soustavě ČR.

Summary

This thesis deals with the historical development of tax structures in the Czech Republic in the period of time from 1918 (with the creation of Czechoslovakia) to 2019 (with the Czech Republic then being part of the European Union). At the beginning it explains the most often used basic terms such as “tax”, ”tax system”, ”tax base” and also some economic indicators such as tax quota and implicit tax rate. It describes important events of Czech history which affected the state economy in significant ways through different political regimes. From the dissolution Austro-Hungarian Monarchy and the emergence of the Czechoslovak Republic, through the Second World War up to the economically successful year of 2019. The whole development was analysed on the basis of specialised literature and historical legal regulations. The aim of this thesis is to find connections between these events and the structural modifications of the Czech tax system as well as those of the economic indicators. It also presents some important Czech economists and politicians.

Key words: tax, tax system, history of taxes, structural modifications

JEL Classifications: H71 – State and Local Taxation, Subsidies, and Revenue

Seznam použitých zdrojů

- Bernatt-Reszczyňská, M. (2020). *Spadla železná opona*. Načteno z pametnaroda.cz:
<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/spadla-zelezna-opona>
- Bernatt-Reszczyňská, M. (Březen 2021). *Když k nám přišli Němci. Začátek nacistické okupace ve vzpomínkách pamětníků*. Načteno z pametnaroda.cz:
<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/kdyz-k-nam-prisli-nemci-zacatek-nacisticke-okupace-ve-vzpominkach-pametniku>
- Česká televize. (2019). *Grafy roku 2019 očima ekonomů: Dobrý začátek roku střídají obavy z přicházející recese*. Načteno z ct24.ceskatelevize.cz:
<https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/3007211-grafy-roku-2019-ocima-ekonomu-dobry-zacatek-roku-stridaji-obavy-z-prichazejici>
- Dejmek, J., & al., e. (2018). *Československo - dějiny státu*. Praha: Libri.
- Doležalová, A. (2007). *Rašín, Engliš a ti druzí: československé státní rozpočty v letech 1918 - 1938*. Oeconomica.
- Evropská komise. (2022). *Útvary a výkonné agentury*. Načteno z ec.europa.eu:
https://ec.europa.eu/info/departments_cs
- Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad. (1992). *Statistická ročenka ČSFR 1992*. Praha: SEVT.
- Finanční správa ČR. (2013). *Popis systému*. Načteno z financnisprava.cz:
<https://www.financnisprava.cz/cs/dane/danovy-system-cr/popis-systemu>
- Funk, V. (1922). *Základy přednášek: Finanční věda se zvláštním zřetelem k československému právu finančnímu. I. Díl*.
- Jiroušek, B., Bílek, P. A., & Novotný, L. (2018). *Československo 1918 - 1938/2018*. České Budějovice: Jihočeská univerzita.
- Kubátová, K. (2018). *Daňová teorie a politika*. Praha: (7.vyd) Wolters Kluwer ČR.
- Kubů, E., Pátek, J., Doležalová, A., Jakubec, I., Jančík, D., & Lacina, V. (2000). *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum.

- Liberální institut. (2019). *Den daňové svobody 2019*. Načteno z dendanovesvobody.cz:
<https://www.dendanovesvobody.cz/static/dcd36e52b5b4850b96dddd44135e8c5d/768bc/dds2019.png>
- Marková, H. (2017). *Daňové zákony 2017*. Praha: GRADA.
- Ministerstvo financí České republiky. (2019). *mfcz.cz*. Načteno z *Návrh zákona o digitální dani míří do Sněmovny*: <https://www.mfcz.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2019/navrh-zakona-o-digitalni-dani-miri-do-sn-36638>
- Novotný, M. (2000). *Daňové zákony - Úplná znění platné v roce 2000*. Praha: NEWSLETTER.
- OECD. (2022). *Details of Tax Revenue - Czech Republic*. Načteno z stats.oecd.org:
<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REVCZE>
- Prokš, P. (1989). *Československo a lidově demokratické státy 1945-1948*. Československá akademie věd.
- Říha L., H. D. (2001). *Průvodce daňovou správou před vstupem České republiky do Evropské unie*. Ministerstvo zahraničních věcí ČR.
- Sagit. (2019). *Daňové zákony - duben 2019*. Ostrava - Hrabůvka: Sagit.
- Široký, J. (2008). *Daňové teorie: s praktickou aplikací*. (2. vyd.) Beck.
- Široký, J. (2016). *Základy daňové teorie s praktickými příklady*. (2. vyd.) Wolters Kluwer.
- Šmíd, M. (2021). *Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně*. Načteno z pametnaroda.cz: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>
- Švarcová, J. a. (2014/2015). *Ekonomie: stručný přehled*. Ceed.
- Úřad pro publikace. (nedatováno). *EUR - Lex*. Načteno z <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/acquis.html>
- Vančurová, A., & Láchová, L. (2010). *Daňový systém ČR 2010*. Praha: VOX.
- Vencovský, F. (1998). *Národní banka československá. V VŠE, Z hospodářských a sociálních dějin Československa 1918 - 1992*. Praha: VŠE.

Vláda ČR. (2009 - 2022). *II. vláda Andreje Babiše (27.6.2018 - 17.12.2021)*. Načteno z vlada.cz: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2018-cr/andrej-babis-ii/prehled-clenu-vlady-andreje-babise-27-6-2018-trva-175411/>

Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád. (2009).

Seznam rovnic

Rovnice 1: Daňová kvóta

Rovnice 2: IDS ze spotřeby x

Rovnice 3: IDS z práce

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vývoj celkové daňové kvóty v ČR

Obrázek 2: Den daňové svobody v ČR

Seznam příloh

Příloha 1: Daňová soustava v roce 1928

Příloha 2: Daňová soustava v roce 1939

Příloha 3: Daňová soustava v roce 1954

Příloha 4: Daňová soustava v roce 2000

Příloha 5: Daňová soustava v roce 2019

